

SCIENTIFIC HORIZONS

Journal homepage: <https://sciencehorizon.com.ua>

Scientific Horizons, 23(9), 86–97



UDC 339.54

DOI: 10.48077/scihor.23(9).2020.86-97

STATE REGULATION OF UKRAINE'S FOREIGN TRADE IN A GLOBAL PANDEMIC

Olena Honcharenko^{1*}, Olha Diachenko¹, Nataliia Bykova-Fedorchuk²

¹Kyiv National University of Trade and Economics
02156, 19 Kyoto Str., Kyiv, Ukraine

²Chernivtsi Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics
58002, 7 Central Sq., Chernivtsi, Ukraine

Article's History:

Received: 06.08.2020

Revised: 10.09.2020

Accepted: 21.09.2020

***Corresponding author:**

Kyiv National University of Trade and Economics, 02156, 19 Kyoto Str., Kyiv, Ukraine,
E-mail: o.v.goncharenko@knute.edu.ua

Suggested Citation:

Honcharenko, O., Diachenko, O., & Bykova-Fedorchuk, N. (2020). State regulation of Ukraine's foreign trade in a global pandemic. *Scientific Horizons*, Vol. 20, No. 9, pp. 86–97.

Abstract. The COVID-19 pandemic has caused problems in all sectors of the world economy. There is no doubt that the pandemic will have far-reaching negative consequences for the world economy, including Ukraine. It is established that in January-September 2020, exports of Ukrainian goods decreased by almost 6%, imports – by 19%. Exports maintained large harvests of grain and oilseeds. Monitoring of changes in trade policy in the context of the spread of COVID-19 allowed to identify groups of countries that have introduced restrictive measures in trade policy: in 24 countries no export-import restrictions were introduced, in 19 countries indirect measures were implemented to protect the economy. To offset the negative effects on business, governments are developing aid packages to support it. These are mainly the following instruments: loans at reduced rates, the grace period for the payment of tax liabilities, cash grants. It was established that only some developing countries impose temporary foreign trade restrictions to avoid shortages in the domestic market. Most countries use other economic incentives to mitigate the effects of a pandemic. Ukraine is implementing economic measures and temporary trade restrictions to counter the pandemic. In particular, the Government of Ukraine introduced temporary restrictions on exports with the establishment of a zero quota for alcohol, buckwheat and anti-epidemic goods. The alcohol export ban not only did not worsen the situation on Ukraine's foreign markets, but also marked almost triple their extension. The embargo on buckwheat and grain exports from Ukraine has tripled imports. Despite the embargo on exports of anti-epidemic goods, trade did not stop, but even increased significantly for some commodity subheadings. The results of the study allowed to identify measures to mitigate the effects of the pandemic in trade and economic cooperation of Ukraine on the international arena

Keywords: export, import, foreign trade of Ukraine, pandemic, world economy, temporary restriction of export, COVID-19

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ

Олена Віталіївна Гончаренко¹, Ольга Володимирівна Дьяченко¹,
Наталія Володимирівна Бикова-Федорчук²

¹Київський національний торговельно-економічний університет
02156, вул. Кіото, 19, м. Київ, Україна

²Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету
58002, пл. Центральна, 7, м. Чернівці, Україна

Анотація. Пандемія COVID-19 зумовила проблеми в усіх галузях світової економіки. Немає сумнівів, що пандемія матиме масштабні негативні наслідки для економіки світу, у тому числі й для України. Встановлено, що в січні-вересні 2020 р. експорт товарів України зменшився майже на 6 %, імпорт – на 19 %. Обсяги експорту підтримувалися значними врожайми зернових та олійних культур. Моніторинг змін у торговельній політиці в умовах поширення COVID-19 дав змогу ідентифікувати групи країн, які запровадили обмежувальні заходи в торговельній політиці: у 24 країнах не впроваджувались експортно-імпорتنі обмеження, у 19 країнах впроваджувались непрямі заходи для захисту економіки. Для нівелювання негативних наслідків для бізнесу уряди країн розробляють пакети допомоги, що спрямовані на його підтримку. Переважно це такі інструменти: кредитування за зниженими ставками, пільговий період зі сплати податкових зобов'язань, грошові дотації. Виявлено, що лише окремі країни, що розвиваються, запроваджують тимчасові зовнішньоторговельні обмеження, аби уникнути дефіциту продукції на внутрішньому ринку. Більшість країн використовують інші економічні стимули для нівелювання наслідків пандемії. В Україні впроваджуються економічні заходи протидії пандемії та тимчасові торговельні обмеження. Зокрема, Урядом України було введено тимчасові обмеження експорту зі встановленням нульового обсягу квоти для спирту, гречки та товарів протиепідемічного призначення. Заборона експорту спирту не лише не погіршила ситуацію на зовнішніх ринках України, але й відзначилась майже трикратним їх розширенням. Ембарго експорту гречки та її зерна для України призвело до трикратного зростання імпорту. Не дивлячись на ембарго експорту товарів протиепідемічного призначення, торгівля не зупинилась, а за окремими товарними підпозиціями суттєво збільшилася. За результатами дослідження визначено заходи нівелювання наслідків пандемії у торговельно-економічному співробітництві України на міжнародній арені

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішня торгівля України, пандемія, світова економіка, тимчасові обмеження експорту, COVID-19

ВСТУП

Пандемія COVID-19 зумовила проблеми в усіх галузях світової економіки. Провідні компанії світу зосереджені на тому, як адаптувати свою діяльність до карантинних заходів, зберегти робочі місця та мінімізувати втрати через рецесію. Немає сумнівів, що пандемія матиме масштабні негативні наслідки для економіки світу, в тому числі й для України. Розвинені країни намагаються відновити свою економіку, насамперед, через мобілізацію фінансових ресурсів, запровадження масштабних програм з підтримки виробників і податкових послаблень.

Метою дослідження є тенденцій розвитку

зовнішньої торгівлі України товарами в умовах пандемії COVID-19 та аналіз заходів державного регулювання зовнішньої торгівлі, що вживаються країнами світу для її стимулювання за цих умов.

Прогнозувати економічні наслідки спалаху вірусу COVID-19 – завдання складне через невизначеність і брак достовірної інформації. Прогнозні наслідки коронавірусу для економіки світу проаналізовано у публікаціях експертів [1–5]. Вплив COVID-19 на зовнішню торгівлю України розглянуто в публікації О. Шепотило [6]. Заходи та фінансові інструменти подолання економічних наслідків пандемії висвітлено у [7; 8]. Проте карантин в Україні

продовжено, і невідомо, що відбуватиметься взимку та навесні. Тому питання подолання наслідків для зовнішньої торгівлі товарами України потребують подальшого дослідження. Карантинні заходи: закриття державних кордонів, припинення транспортного сполучення, обмеження діяльності великої кількості підприємств, введення обмежувальних заходів для бізнесу – спричинили глибоку рецесію в економіці світу. Прогнозується, що до кінця 2020 р. країни з найбільш стійкою економікою втратять не менше 2,4 % свого ВВП, а також знизяться темпи приросту світового ВВП на 2020 рік – з 2,9 % до 2,4 % [9]. За оцінками Світового банку, глобальний ВВП впаде найбільше з часів Другої світової війни – на 5,2 % [10], за прогнозами МВФ – 3 % [11], за прогнозами СOT – 2,5–8,8 % [12].

Згідно з прогнозами Конференції ООН з торгівлі та розвитку, за підсумками 2020 р. спад у світовій торгівлі внаслідок пандемії складе приблизно 20 % [13], обсяги прямих іноземних інвестицій зменшаться на 40 % [14], а грошові перекази – більш ніж на 100 млрд дол. Скорочення обсягів світової торгівлі у 2020 р., за прогнозами Світового банку, складе 13,4 % [10], за прогнозами МВФ – 11 %, за прогнозами СOT – від 12,9 % до 31,9 % залежно від сценарію розвитку подій [12].

Одним з побічних ефектів пандемії COVID-19 стало збільшення попиту на медичні товари та обладнання, що призвело до змагання за забезпечення поставок таких товарів та до експортних обмежень (у СOT зареєстровано 251 обмеження щодо торгівлі товарами [15] та 93 щодо торгівлі послугами [16]). Міжнародна торгівля такими товарами зростає на 13 % у лютому-березні 2020 р., а вже у квітні – на 116 % [17].

Економічні наслідки пандемії зростають у геометричній прогресії, залежно від темпів поширення вірусу. Міжнародні та українські економічні експерти в лютому оцінювали збитки у 170 млрд дол. США [1], у березні – 4–6 трлн дол. США [18], у травні – 5,8–8,8 трлн дол. США, у жовтні – 28 трлн дол. США [19].

Вплив пандемії COVID-19 на світову економіку є більш серйозним, ніж попередні кризи [20]. На думку експертів, COVID-19 – це не лише безпрецедентний глобальний шок, але й каталізатор глибоких процесів і явищ, які наразі аналізувати ще зарано. За експертними оцінками, для нейтралізації негативних наслідків кризи глобальна економіка потребує вливання 20–30 % світового ВВП [4].

У світі ще до початку пандемії спостерігалось

посилення протекціоністських тенденцій у сфері міжнародної торгівлі, що призвело останніми роками до суттєвих змін традиційних виробничих ланцюгів і вплинуло на коливання цін на світових товарно-сировинних ринках. Карантинні заходи розірвали налагоджені глобальні ланцюги поставок, які забезпечували понад 50 % світової торгівлі товарами та понад 70 % світової торгівлі послугами проміжними товарами та виробничими ресурсами [21]. Це може спричинити перехід від вільної зовнішньої торгівлі до політики явного чи латентного протекціонізму.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Інформаційна база статті представлена аналітичними звітами міжнародних і національних організацій, статистичними даними, прогнозами експертів. Джерелами інформації у дослідженні слугували ресурси таких міжнародних організацій, як Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку, Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі, Світовий Банк, світове агентство фінансово-економічних новин Bloomberg. На національному рівні статистичну базу сформовано на основі даних державних і недержавних інституцій: Державної митної служби України, Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, Кабінету міністрів України, Київської торгово-промислової палати, Львівської торгово-промислової палати, Міністерства закордонних справ України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Національного банку України, Громадської організації «Центр прикладних досліджень», Інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна», Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні, Центру зовнішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень. Індикативну базу формують вартісні та кількісні показники обсягів експорту та імпорту товарів в Україні у цілому, товарів протиепідемічного призначення та товарів для забезпечення потреб українського ринку зокрема. В основу відбору показників за номінальними та кількісними ознаками покладено принципи валідності, вибіркової, діагностичної сили, надійності, репрезентативності та системності.

Методологічною базою дослідження є загальнонаукові та специфічні методи пізнання економічних явищ. Для моніторингу результатів зовнішньоторговельного обороту України в часовому інтервалі 2017–2020 рр. застосовано

методи економічного та порівняльного аналізу. Для виявлення варіацій у розвитку зовнішньої торгівлі України застосовано методи спостереження, індексний, візуально-графічний і контент-аналізу. Експліцитні зміни у торговельній політиці щодо України в умовах поширення COVID-19 досліджено за офіційними повідомленнями країн – торговельних партнерів, що дозволило на основі системного підходу та когерентно-каузального аналізу сформулювати таксономію з 4 гомогенних груп: країни, що не впроваджували обмежень у зовнішній торгівлі; країни, що реалізували превентивні заходи у зовнішній торгівлі; країни, що впроваджували імпліцитні заходи для захисту економіки; країни, що стимулювали зовнішню торгівлю.

На основі загальнонаукових методів абстрагування, індукції, дедукції, порівняння, синтезу, а також систематизації виявлено основні інструменти нівелювання наслідків пандемії для бізнесу у межах деяких економічних систем у цілому та для певних секторів. Застосувавши формалізований метод, ідентифіковано міжнародну колаборацію України щодо здійснення відкритої та передбачуваної торгівлі для забезпечення глобальної продовольчої безпеки у відповідь на пандемію коронавірусної інфекції. На основі критичного узагальнення наслідків превентивних заходів щодо експорту певних груп українських товарів визначено втрати зовнішньоекономічної сфери України внаслідок пандемії. Ітеративний моніторинг експортно-імпортних операцій і предикативна ліквідація зовнішньоторговельних дисбалансів має особливо важливе значення для стійкого розвитку України, оскільки загострення накопичених проблем у період коронавірусної кризи, окрім негативного впливу на економічну динаміку, можуть призвести до негативних соціальних наслідків.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Пандемічна криза спричинила тимчасове повне або часткове призупинення роботи підприємств у різних галузях. Відбулось скорочення світового попиту на некритично необхідні товари, що зумовило формування аномально великих їх запасів, обсяги реалізації яких неможливо передбачити. Частка Китаю у 2019 р. становила 10,8 % світового товарного імпорту сировини [22], а наприкінці лютого – на початку березня китайська економіка працювала на 65,5 % від свого нормального рівня [5] і впала до 7 % світового товарного імпорту сировини, що позначилось на розвитку зовнішньої торгівлі країн усього світу.

Враховуючи, що Україна споживає 87–95 % ВВП (середній світовий показник 74,3 %) [23], який майже на 60 % сформовано за рахунок імпорту товарів проміжного споживання [24], у якому на Китай припадає понад 15 % [25], в умовах коронакризи загострюється проблема не лише «споживчого розриву», а й тінізації економіки. Хоча офіційний рівень тіньової економіки у січні-березні 2020 р. зменшився на 1 % та склав 31 % від обсягу ВВП [26], проте за окремими секторами цей показник був більшим, зокрема, у сфері оптової та роздрібною торгівлі частка тіньового сектору збільшилася на 16 % до 36 %, у добувній промисловості – на 21 % до 48 %, у логістиці – на 18 % до 54 %. За неофіційними даними, тіньова економіка в Україні у докоронакризовий період оцінювалась в 42,9 % [27], то на тлі скорочення ВВП не варто очікувати зменшення «тіньової» складової.

Активна фаза пандемії COVID-19 в Україні розпочалася 25 березня 2020 р. За оцінками НБУ, реальний ВВП у I кварталі 2020 р. знизився на 0,5 %, а у II кварталі – на 11 % та очікуваним річним падінням на 6 %. Основні причини – це введення жорстких карантинних обмежень, очікуване скорочення обсягів транзиту газу, а також зниження зовнішнього попиту та інвестиційного потенціалу [28]. Щодо розвитку останнього, слід відмітити наявність негативної тенденції ще з 2019 р., що зумовлено дією таких факторів: соціально-економічне середовище, розвиток інфраструктури та технологій, стан навколишнього середовища та здоров'я людей [29]. Таким чином, зростання реального ВВП України знаходиться у прямій залежності не лише від активності реального сектору економіки, а й від якості життя населення.

За експертними оцінками, у 2020 р., порівняно з 2019 р., ВВП скоротиться на 4–8 %, експорт – на 10 %, імпорт – на 14,5 %, відбудеться повна або часткова зупинка підприємств, зростатиме дефіцит бюджету (8 % ВВП), стрімко зростатиме рівень безробіття (до 9,5 %). Внаслідок пандемії коронавірусу та введених карантинних заходів падіння українського ВВП, за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, у першій половині 2020 р. склало 6,5 % [30]. За оцінками Національного банку України падіння ВВП у 2020 р. прогнозується на рівні 6 %, а за оцінками МВФ – на 8,2 %.

Враховуючи скорочення попиту та посилення обмежень на українську продукцію на ринках країн світу, а також зростання обсягів імпорту товарів, попит на які може бути задоволений українським

виробником, наслідки пандемії для економіки України будуть відчутні не лише у 2020 р. З огляду на значну залежність економіки України від експортних надходжень (30 % ВВП у 2019 р.) і втрату ринків збуту в 2021 р., не варто очікувати відновлення темпів розвитку докоронакризового рівня [11].

За даними Державної митної служби України обсяг зовнішньої торгівлі товарами за січень-вересень 2020 р. скоротився на 13,2 % порівняно з аналогічним періодом минулого року, у тому числі експорт – майже на 6 %, імпорт – більш, ніж на 19 % (рис. 1).

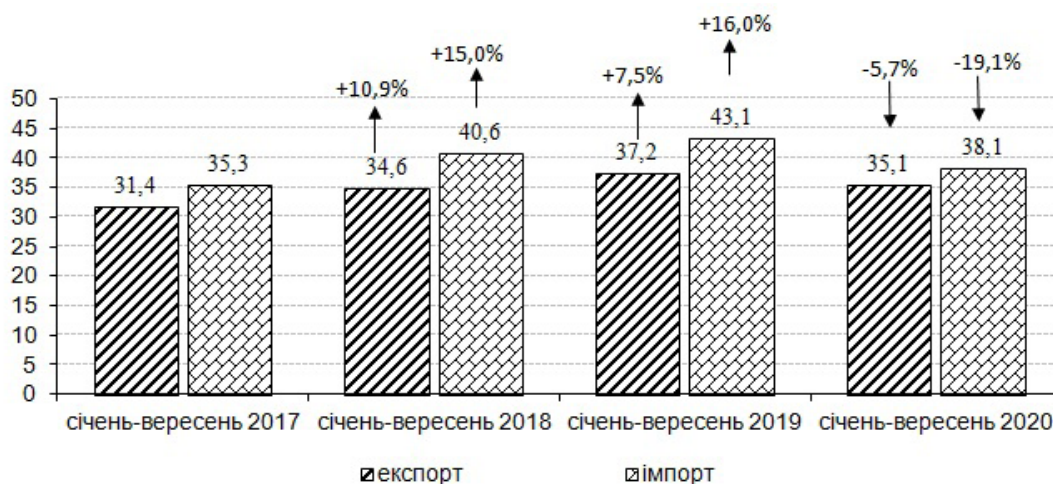


Рисунок 1. Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами України у січні-вересні 2017–2020 рр., млрд дол. США

Джерело: складено авторами за [25]

Економіка України залишається аграрною, у якій сільськогосподарська продукція формує 9 % ВВП, 40 % експорту, 18 % зайнятості суб'єктів господарювання та 6 % податкових надходжень [11]. Україна є одним із лідерів з виробництва й експорту багатьох видів сільськогосподарської та харчової продукції у світі, зокрема: частка України у світовому виробництві сої становить 1 %, а у світовому експорті – 2 %, кукурудзи – 2 % і 12 % відповідно, пшениці – 3 % і 10 % відповідно, ячменю – 6 % і 15 % відповідно, соняшникової олії – 32 % і 55 % відповідно. 22 квітня 2020 р. Україна підписала Спільну заяву щодо забезпечення відкритої та передбачуваної торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією у відповідь на пандемію COVID-19, долучившись ще до 23 країн-членів СОТ. У заяві наголошено на:

- необхідності проявляти стриманість у створенні внутрішніх запасів сільськогосподарської продукції, що традиційно експортується, щоб уникнути перебоїв з постачанням відповідної продукції або спотворення міжнародної торгівлі;
- відмові від встановлення експортних обмежень і торговельних бар'єрів щодо сільськогосподарської продукції.

За оцінками НБУ [28], внесок чистого експорту в зростання реального ВВП у I кварталі 2020 р. був нейтральним, і експорт товарів залишився на рівні 2019 р. Обсяги експорту підтримувалися значними врожайми зернових та олійних культур. Карантинні обмеження спричинили ажіотажний попит окремих країн, що зумовило суттєве збільшення обсягів експорту пшениці у січні-лютому, проте зменшилися постачання соняшникової олії та насіння олійних.

На початку року відновилося зростання експорту залізних руд, зокрема до Китаю, але через істотне падіння цін на нафту скоротився попит на трубну продукцію. Нерегулярні замовлення зменшили обсяги експорту машинобудівної продукції в березні на 12 %, порівняно з 2019 р. Обсяги експорту в натуральних одиницях практично не змінилися завдяки експорту агропромислової продукції (передусім зернових) і подальшому зростанню ІТ послуг. Фізичні обсяги експорту металургійної продукції та транзиту газу українською територією знизились.

Разом з тим, у II кварталі 2020 р. внесок чистого експорту в зміну ВВП був додатним (+8,3 %) через стрімке скорочення імпорту на 23,4 %, що пояснюється слабким споживчим та інвестиційним

попитом [31]. Слід відмітити, що обсяги експорту скоротилися на 9 %, що зумовлено спадом у сільському господарстві, слабким зовнішнім попитом, зокрема на чорні метали, а також меншими обсягами транзиту газу, як і було передбачено угодою з Газпромом.

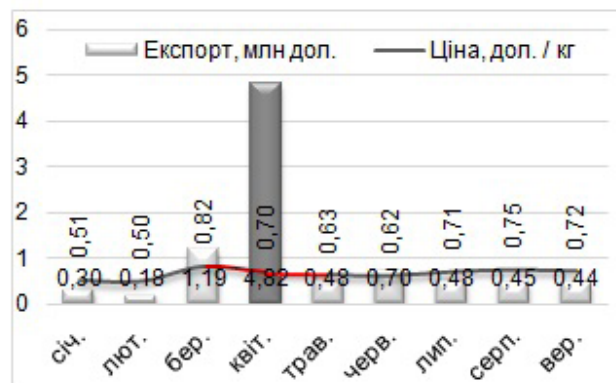
В умовах вжиття запобіжних заходів щодо занесення та поширення на території України COVID-19 Урядом були введені тимчасові обмеження експорту зі встановленням нульового обсягу квоти для спирту, гречки та товарів протиепідемічного призначення [32]. З метою забезпечення потреб внутрішнього

ринку з 23 березня по 15 травня 2020 р., було заборонено експорт спирту 80 % або більше, спирту етилового та інших спиртових дистилатів (код згідно з УКТ ЗЕД 2207). Динаміка експорту такого товару представлена на рис. 2.

Пандемічна криза та заборона експорту спирту не лише не погіршили ситуацію на зовнішніх ринках України, але й відзначились майже трикратним їх розширенням. При цьому в період ембарго офіційно зареєстровано майже в 4 рази зростання експорту до попереднього місяця, а рівень цін зріс на 38 %, ніж до пандемії.



а) зовнішня торгівля у січні-вересні 2017-2020 рр.



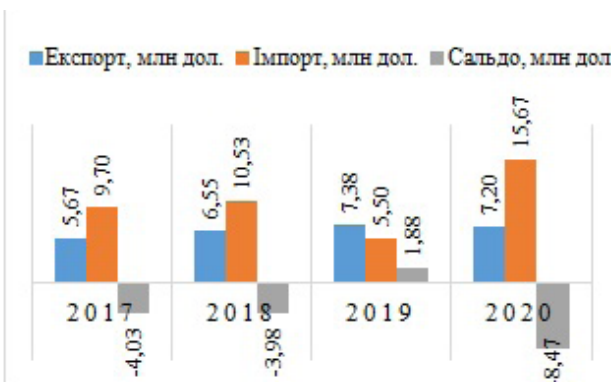
б) експорт у січні-вересні 2020 р.

Рисунок 2. Динаміка зовнішньої торгівлі України спиртом у січні-вересні 2017–2020 рр., млн дол. США

Джерело: складено авторами за [25]

Разом з деякими країнами СНД Україна ввела тимчасову заборону на експорт гречки та зерна гречки лущеного (без плодової оболонки) (за кодами згідно з УКТ ЗЕД 1008 10 00 00 та 1104 29 17 00) з 2 квітня до 1 липня 2020 р. Динаміка експорту таких товарів представлена на рис. 3. Ембарго експорту гречки та її зерна

для України призвело до трикратного зростання імпорту. За офіційними статистичними даними ДССУ, експорт таких товарів з України не припинився та знаходився майже на рівні попереднього року. У підсумку тимчасових обмежень щодо таких товарів Україна отримала 8,5 млн дол. США дефіциту рахунку поточних операцій.



а) зовнішня торгівля у січні-вересні 2017-2020 рр.



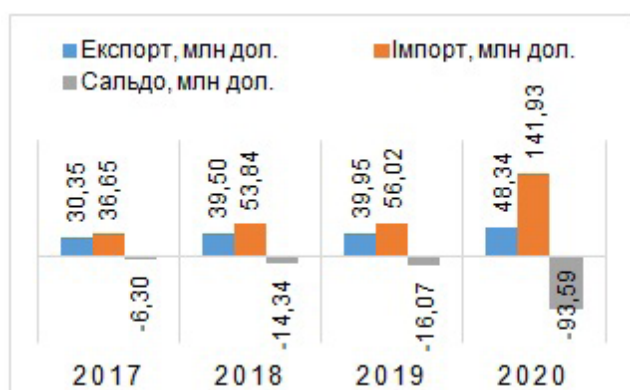
б) експорт у січні-вересні 2020 р.

Рисунок 3. Динаміка зовнішньої торгівлі України гречкою та зерном гречки лущеним (без плодової оболонки) у січні-вересні 2017–2020 рр., млн дол. США

Джерело: складено авторами за [25]

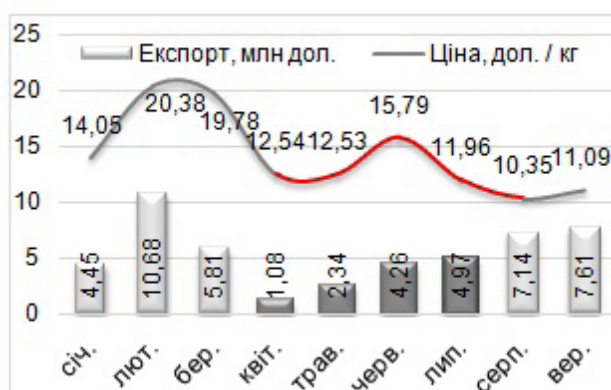
З метою запобігання поширенню на території України коронавірусу було заборонено експорт товарів протиепідемічного призначення (окремі товарні підпозиції та категорії за кодами згідно з УКТ ЗЕД 3926, 4015, 4818, 6210, 6307, 9004, 9020) з 12 березня до 1 серпня 2020 р. Заборону або обмеження на експорт таких товарів ввели ще 80 країн світу [33], проте близько 28 % застосованих членами СОТ заходів щодо обмеження торгівлі, пов'язаних із COVID-19, були скасовані ще до середини травня. Динаміка експорту таких товарів представлена на рис. 4.

Незважаючи на ембарго експорту товарів протиепідемічного призначення, у відповідний



а) зовнішня торгівля у січні-вересні 2017-2020 рр.

період торгівля не зупинилась, а за окремими товарними підпозиціями суттєво розширилася. Зокрема, обсяг експорту одягу одноразового використання, призначеного для пацієнтів (хворих) чи хірургів, що використовується під час хірургічних операцій за кодом згідно з УКТ ЗЕД 6210 10 92 00 у липні зріс у 5,7 разів відносно обсягів у лютому, а обсяг експорту одягу іншого – у 2,1 разів. Разом з тим, імпорт таких товарів збільшився у 2,5 рази. У результаті превентивних дій Уряду, Україна отримала 93,6 млн дол. США дефіциту рахунку поточних операцій з товарами протиепідемічного призначення.



б) експорт у січні-вересні 2020 р.

Рисунок 4. Динаміка зовнішньої торгівлі України товарами протиепідемічного призначення у січні-вересні 2017–2020 рр., млн дол. США
Джерело: складено авторами за [25]

Відмова від необґрунтованої заборони експорту деяких товарів у відповідь на пандемію COVID-19 на користь тримання «руки на пульсі» міжнародних подій коштувало Україні недешево. В умовах глобальних викликів, які демонструє пандемія COVID-19, українська економіка зазнала суттєвих втрат у більшості секторів. Лише від тимчасових превентивних заходів у зовнішній торгівлі Україна втратила майже 93 млн дол. США (0,06 % ВВП).

Звуження експортних ринків для бізнесу призвело до тимчасового припинення торгівлі агропродукцією в країнах Азії та ЄС, на які припадало 75 % її українського експорту. За обсягами експортованої органічної продукції до ЄС у 2019 р. Україна посіла 1 місце в Європі та 2 місце у світі (зі 123 країн) [34]. Наразі важливо мінімізувати вплив обмежень на транспортування товарів та їх продаж через традиційні канали збуту [11].

До факторів, що не сприяють формуванню профіциту платіжного балансу в Україні, крім бар'єрів у міжнародних ланцюгах збуту, падіння цін на світових ринках і зменшення попиту,

зараховують низку нетарифних чинників, таких як: неналежна якість і відсутність сертифікації продукції; гальмування перемовин щодо виходу на ринки; негармонізованість українського законодавства з нормами ЄС; технічні бар'єри для експорту промислової продукції до ЄС; недостатність експортних квот для безмитного постачання агропродукції на ринки ЄС; відсутність ефективного механізму представництва зовнішньо-економічних інтересів України за кордоном; рівень якості транспортної інфраструктури; складність визначення походження товару; безпідставне збільшення митної вартості товарів; тривале очікування оформлення експорту на митниці [11]; складність електронної комунікації із державними органами; відсутність системи нетарифного захисту від неякісної імпортованої продукції.

Імпорт товарів у I кварталі 2020 р. залишився майже на рівні 2019 р. (-0,2 %) через зниження попиту на продукцію машинобудування та низькі ціни на енергоносії. Зокрема зменшилися закупівлі комплектуючих для альтернативної енергетики через невизначеність щодо змін у

відповідному законодавстві. Також не відбувалися закупівлі ядерного палива та газовидобувного обладнання. Запровадження карантинних заходів стимулювало закупівлі продовольчих і фармацевтичних продуктів і зростання індексу цін на такі товари (102,6 % і 103,6 % відповідно за даними ДССУ [35]).

Карантинні заходи згруповано за такими напрямками: обмеження на переміщення населення, заходи з охорони здоров'я, заходи у сфері управління та соціально-економічній сфері, соціальне дистанціювання, ізоляція [36]. У соціально-економічній сфері більшість країн обмежили зовнішню торгівлю продуктами харчування та товарами для здоров'я.

Моніторинг змін у торговельній політиці в умовах поширення COVID-19 на основі даних Міністерства закордонних справ України виявив, що у 24 країнах не впроваджувались експортно-імпорتنі обмеження. У 19 країнах впроваджувались непрямі заходи для захисту економіки. До групи країн, у яких впроваджувались зміни в торговельній політиці належать: Іран, Німеччина, Північна Македонія, Сербія, а також Японія. У КНР і Перу стимулювалась зовнішня торгівля [37]. Торговельна політика топ-15 країн-торговельних партнерів України не зазнала змін.

З метою мінімізації негативних наслідків для бізнесу, уряди країн розробляють пакети допомоги, що спрямовані на його підтримку. Основними інструментами є: кредитування за зниженими ставками, пільговий період зі сплати податкових зобов'язань, грошові дотації.

В Австрії реалізовано пакет заходів, спрямованих на підтримку соціально економічної ситуації, на суму 44,5 млрд дол. США (9,8 % ВВП), у Великій Британії – майже 644,5 млрд дол. США (20% ВВП), у США – майже 270 млрд дол. США (1,3% ВВП), у Німеччині – майже 58,6 млрд дол. США (1,5 % ВВП), в Ізраїлі – майже 22 млрд дол. США (6 % ВВП), у Японії – понад 15 млрд дол. США (0,3 % ВВП), у Швеції – 2,8 млрд дол. США (0,5% ВВП) [38]. У Швейцарії на період з 1 березня по 31 грудня 2020 р. введено нульову процентну ставку за прострочку сплати ПДВ, митних зборів, спеціальних податків на споживання.

Для стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання уряди розвинених країн виділили кошти для виплати грантів і забезпечення гарантій по кредитах. Чимало країн надають допомогу малим підприємствам з виплати заробітної плати працівникам, змушеним

припинити роботу в період пандемії. Україна, що розвиваються, надається відстрочка податкових виплат і знижуються ставки податків найбільш постраждалим галузям економіки. Наприклад, у Великій Британії надають відстрочку сплати ПДВ на один квартал та необмежені безпроцентні річні кредити бізнесу; Уряд Вірменії затвердив 19 програм з протидії економічним наслідкам пандемії у сільському господарстві та туризмі; в Італії надано 178 млн дол. США для підтримки сільськогосподарського, лісового та рибного господарства; Уряд Канади оголосив про виділення 133 млн. кан. дол. для підтримки бізнес-проектів у сфері туризму; у Німеччині знижено ПДВ на шість місяців з 19 % до 16 % (пільгової ставки – з 7 % до 5 %) і запроваджено 7 % ПДВ для ресторанної сфери; Уряд Португалії виділив 166 млн. дол. США для усіх підприємств, що виробляють протівірусні товари та 1,9 млн дол. США для середнього і малого бізнесу у сферах рибальства та аквакультури; у Франції надано 234 млн дол. США для підтримки транспортної галузі; у Чехії знижено ПДВ з 15 % до 10 % на готельні послуги, організацію та проведення культурно-розважальних і спортивних акцій, а також знижено на 25 % транспортний податок для вантажних автомобілів; у Туреччині зниження ставки ПДВ і відстрочка сплати соціальних внесків поширюються тільки на авіаперевізників, підприємства роздрібної торгівлі та туризму; у Швейцарії введено нульову процентну ставку на прямий федеральний податок і за прострочку сплати ПДВ, митних зборів, спеціальних податків на споживання [39; 40]. У розвинених країнах вживаються заходи грошово-кредитної політики, розширюються програми купівлі активів.

Враховуючи світовий досвід, Україна, формуючи пакет допомоги найбільш постраждалим галузям, має передбачити як монетарні, так і фіскальні інструменти. Хоча облікова ставка Національного банку України становить 6 % [41], вважаємо, що її необхідно знизити синхронно з центробанками провідних країн світу. Таким шляхом пішов центробанк Великої Британії, який знизив базову ставку до 0,1 %, Канади – до 0,75 %, Кореї – до 0,75 %, Австралії – до 0,25 %, Індонезії – до 4,5 %, Бразилії – до 3 %, Чехії – до 0,25 % [8]. Європейський центральний банк зберіг базову відсоткову ставку на історичному мінімумі в розмірі 0 %, а депозитну ставку – на рівні мінус 0,5 % [8]. Оптимізація базової ставки Національного банку України допоможе

скоротити вартість і збільшити доступність грошових коштів. Для стимулювання розвитку торговельно-економічного співробітництва з країнами світу Україні доцільно [11]:

- запровадити перманентний моніторинг внутрішнього ринку, експорту й імпорту продукції АПК і харчової промисловості, товарів протиепідемічного призначення;
- удосконалити національне законодавство щодо визначення умов застосування заходів для забезпечення захисту національних інтересів України в умовах посиленого протекціонізму інших країн, а також у надзвичайних ситуаціях (з урахуванням норм СОТ);
- удосконалити правове поле у сфері нетарифних інструментів торговельного захисту, що підвищить ефективність і транспарентність проведення торговельних розслідувань з використанням сучасних технологій обміну даними;
- розробити механізми захисту національних виробників від проявів недобросовісного та зростаючого імпорту через використання інструментів торговельного протекціонізму «критично важливих» товарів і скасування торговельних бар'єрів щодо українських товарів на зовнішніх ринках.

ВИСНОВКИ

Економічні наслідки пандемії складно оцінити однозначно через подальше поширення вірусу. Аналіз превентивних заходів розвинених країн для стимулювання економік в умовах пандемії COVID-19 виявив масштабність мобілізації фінансових ресурсів (до 20 % ВВП), запровадження програм з підтримки виробників і податкових послаблень. Лише окремі країни запровадили тимчасові зовнішньоторговельні обмеження аби уникнути дефіциту продукції на внутрішньому ринку. Більшість країн використовують інші економічні стимули для нівелювання наслідків пандемії.

В Україні впроваджено превентивні заходи протидії пандемії та тимчасові торговельні обмеження. COVID-19 позитивно впливає на експорт товарів, проте разом із іншими світовими тенденціями призвів до різкого скорочення критичного імпорту. Ембарго експорту деяких груп товарів, необхідних для забезпечення потреб внутрішнього ринку, призвело до зростання дефіциту платіжного балансу.

Наявність системних і кризових прогалин у торговельній політиці України вимагає вжиття нагальних заходів у сфері торговельно-економічного співробітництва з країнами світу.

REFERENCES

- [1] Obukh, V. (2020). *We will not die, so we will go bankrupt? Economic losses through COVID-19 will be several times higher than Ukraine's GDP.* Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2881684-uroki-kitajskogo-koronavirusu-castina-1.html>.
- [2] Orlik, T., Rush J., Cousin M., & Hong, J. (2020). *Coronavirus Could Cost the Global Economy \$2.7 Trillion. Here's How.* Retrieved from <https://www.bloomberg.com/graphics/2020-coronavirus-pandemic-global-economic-risk/?srnd=premium-europe&sref=6G2RWwOr>.
- [3] Vezha, I.A. (2020). *The Asian Development Bank has calculated the losses of the world economy from the coronavirus.* Retrieved from <https://vezha.net.ua/economy/aziatiskij-bank-rozvitku-pidraxuvav-zbitki-svitovoyi-ekonomiki-vid-koronavirusa/>.
- [4] Hara, O. (2020). *How the global crisis, COVID-19, China and Russia will affect American politics and economics.* Retrieved from https://dt.ua/international/viyna-trampa-z-virusom-i-zabily-dim-342186_.html.
- [5] Stadnyk, M. (2020). *The impact of COVID-19 on the world economy.* *Bulletin of IFRS*, 3. Retrieved from https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ002118.
- [6] Shepotylo, O. (2020). *The impact of COVID-19 on the world economy and foreign trade of Ukraine.* Retrieved from <https://voxukraine.org/uk/vpliv-covid-19-na-svitovu-ekonomiku-ta-zovnishnyu-torgivlyu-ukrayini/>.
- [7] Palyanychko, V. (2020). *Financial instruments to support business during quarantine: what you need to know?* Retrieved from <https://blog.liga.net/user/vpalyanychko/article/36799>.

- [8] Center for Foreign Policy Studies of the National Institute for Strategic Studies. (2020). *Overview of measures taken by countries around the world to combat the pandemic and overcome its consequences*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/svitova-ekonomika-ta-pandemiya.pdf>.
- [9] Danylyshyn, B. (2020). The peculiarities of economic crisis due to COVID-19 pandemic in a developing country: Case of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 18(2), 13-22. doi: 10.21511/ppm.18(2).2020.02.
- [10] World Bank. (2020). *Global economic prospects, June 2020*. Washington: World Bank. doi: 10.1596/978-1-4648-1553-9.
- [11] Annex to the State Program of Economic Stimulation to Overcome the Negative Consequences of Restrictive Measures to Prevent the Occurrence and Spread of Coronavirus Disease (COVID-19) for 2020-2022. (2020). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/Prezentacii/Programa%20Ekonomichne%20stymyluvannia/progr-covid19-analytics.pdf>.
- [12] World Trade Organization. (2020). *Trade falls steeply in first half of 2020*. Retrieved from https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr858_e.htm.
- [13] UNCTAD. (2020). *COVID-19 stalls progress on Global Goals*. Retrieved from <https://unctad.org/news/covid-19-stalls-progress-global-goals>.
- [14] World Trade Organization. (2020). *Global foreign direct investment projected to fall 40% IN 2020, says UN report*. Retrieved from <https://unctad.org/press-material/global-foreign-direct-investment-projected-fall-40-2020-says-un-report>.
- [15] World Trade Organization. (2020). *COVID-19: Measures affecting trade in goods*. Retrieved from https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/trade_related_goods_measure_e.htm.
- [16] World Trade Organization. (2020). *COVID-19: Measures affecting trade in services*. Retrieved from https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/trade_related_services_measure_e.htm.
- [17] Global Trade. (2020). *COVID-19 causes international trade to collapse*. Retrieved from https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditcmisc2020d2_en.pdf.
- [18] Zalizko V., Nowak D., & Kukhta P. (2020) Economic security of Ukraine: Innovative concept of strengthening in the context of Covid-19. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 4, 152-157. doi: 10.33271/nvngu/2020-4/152.
- [19] Annual Meetings 2020. (2020). *Cross-Border Payments – A Vision for the Future*. Retrieved from <https://meetings.imf.org/en/2020/annual/schedule/2020/10/19/imf-cross-border-payments-a-vision-for-the-future>.
- [20] Lutfi, M., Buntuang, P.Ch.D., Kornelius, Y., Erdiyansyah, & Hasanuddin, B. (2020). The impact of social distancing policy on small and medium-sized enterprises (SMEs) in Indonesia. *Problems and Perspectives in Management*, 18(3), 492-503. doi: 10.21511/ppm.18(3).2020.40.
- [21] Duginets, G. (2020). Global imperatives for development of international production networks: Case of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 18(1), 57-69. doi: 10.21511/ppm.18(1).2020.06.
- [22] Official website of the UNCTADstat. (n.d.) Retrieved from <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>.
- [23] Bagratyan, H., Kravchenko, I., & Klipa, I. (2020). Globalization and the sociality of the economy. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2(33). doi: 10.18371/fcaptop.v2i33.207234.

- [24] Sozanskyy, L.Yo. (2018). Estimation of the dependence of the Ukrainian Economy on the import of products from the processing industry in the segments of intermediate consumption and gross fixed capital formation. *Statistics of Ukraine*, 82(3), 15-25. doi: 10.31767/su.3(82)2018.03.02.
- [25] State Customs Service of Ukraine. (2020). *Statistical exports and imports of goods*. Retrieved from <http://www.customs.gov.ua/?p=343>.
General trends of the shadow economy in Ukraine in January-March 2020. (2020). Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=699fa73c-084f-431a-9491-47ad5ffbaf09>.
- [26] Mishchuk, H., Bilan, S., Yurchyk, H., Akimova, L., & Navickas, M. (2020). Impact of the shadow economy on social safety: The experience of Ukraine. *Economics and Sociology*, 13(2), 289-303. doi: 10.14254/2071-789X.2020/13-2/19.
- [27] National Bank of Ukraine. (2020). *Inflation report, July 2020*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-lipen-2020-roku>.
- [28] Kasianenko, V., Kasianenko, T., & Kasaeva, Ju. (2020). Investment potential forecast and strategies for its expansion: case of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*, 17(1), 329-347. doi: 10.21511/imfi.17(1).2020.28.
- [29] NGO "Center for Applied Research". (2020). *Impact of COVID-19 and quarantine restrictions on the economy of Ukraine*. Retrieved from <https://cutt.ly/LhRA10A>.
- [30] National Bank of Ukraine. (2020). *Comment of the National Bank on the change in real GDP in the second quarter of 2020*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-ii-kvartali-2020-roku>.
- [31] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1109 "On approval of lists of goods, export and import of which are subject to licensing, and quotas for 2020" (2019, December). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2019-%D0%BF#Text>.
- [32] The export of coronavirus protection products has been banned or restricted in 80 countries, which hinders the fight against infection. (2020). Retrieved from <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/657397.html>.
- [33] Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. (2020). Ukraine ranked 1st in Europe in terms of exported organic products and 2nd in the world. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=28478e1e-eea9-4143-808a-f258bd33dab9&title=UkrainaPosila1-MistseVvropiZaObsiagamilImportovanoiOrganichnoiProduktsiiTa2-geMistseUSviti>.
- [34] State Statistics Service of Ukraine. (2020). *Consumer price indices for goods and services in 2020 (to the corresponding period of the previous year)*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/is_c/xls/isc2020pp_ue.xls.
- [35] The #COVID19 Government Measures Dataset. (2020). Retrieved from https://www.acaps.org/sites/acaps/files/key-documents/files/acaps_-_-covid-19_government_measures_dataset_readme.pdf.
- [36] Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2020). *Learn more about changes in foreign trade policy in connection with COVID-19*. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/news/diznajtesya-bilshe-pro-zmini-v-torgovelnij-politici-inozemnih-krayin-u-zvyazku-iz-covid-19>.
- [37]

- [38] Kyiv Chamber of Commerce and Industry. (2020). *Information on the measures taken by the countries of the world to counteract the COVID19 pandemic and to overcome the negative socio-economic consequences in the period from 13.06 to 19.06*. Retrieved from http://kiev-chamber.org.ua/files/vpliv_3.pdf.
- [39] Polishchuk, Y., Kornyluk, A., Lopashchuk, I., & Pinchuk, A. (2020). SMEs debt financing in the EU: on the eve of the coronacrisis. *Banks and Bank Systems*, 15(3), 81-94. doi: 10.21511/bbs.15(3).2020.08.
- [40] Lviv Chamber of Commerce and Industry. (2020). *Information on the impact of measures to support national economies in the context of the COVID-19 pandemic on the conditions of export of Ukrainian products*. Retrieved from <https://lcci.com.ua/wp-content/uploads/2020/04/Informatsiia-shchodovplyvu-zakhodiv-z-pidtrymky-natsionalnykh-ekonomik-v-umovakh-pandemii-COVID-19-na-umovy-eksportu-ukrainskoi-produktsii.pdf>.
- [41] National Bank of Ukraine. (2020). *The discount rate of the National Bank*. Retrieved from <https://cutt.ly/PhRSbk2>.